

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تعهد نامه اصالت پایان نامه

اینجانب **فوزیه صیادی** دانش آموخته مقطع کارشناسی ارشد ناپیوسته در رشته حقوق خصوصی که در تاریخ ۹۵/۱۱/۲۴ از پایان نامه خود تحت عنوان **فلسفه و مبانی اعاده دادرسی در آیین دادرسی مدنی** با کسب نمره ۱۷/۷۵ و درجهدفاع نموده ام بدینوسیله متعهد می شوم .

- (۱) این پایان نامه حاصل تحقیق و پژوهش انجام شده توسط اینجانب بوده و در مواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران (اعم از پایان نامه ، کتاب ، مقاله و...) استفاده نموده ام، مطابق ضوابط و رویه موجود، نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آن را در فهرست مربوطه ذکر و درج کرده ام.
- (۲) این پایان نامه قبلاً برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی (هم سطح، پایین تر یا بالاتر) در سایر دانشگاه ها و موسسات آموزش عالی ارائه نشده است .
- (۳) چنانچه بعد از فراغت از تحصیل، قصد استفاده و هرگونه بهره برداری اعم از چاپ کتاب، ثبت اختراع و...از این پایان نامه داشته باشم، از حوزه معاونت پژوهشی واحد مجوزهای مربوطه را اخذ نمایم.
- (۴) چنانچه در هر مقطعی زمانی خلاف موارد فوق ثابت شود، عواقب ناشی از آن را می پذیرم و واحد دانشگاهی مجاز است با اینجانب مطابق ضوابط و مقررات رفتار نموده و در صورت ابطال مدرک تحصیلی ام هیچگونه ادعایی نخواهم داشت .

فوزیه صیادی

معاونت پژوهش و فن آوری

به نام خدا

مشور اخلاق پژوهش

بایاری از خداوند سبحان و اعتقاد به این که عالم محضر خداست و به پاس مقام بلند دانش و پژوهش و نظریه‌امیت جایگاه دانشگاه در اعتلای فرهنگ و تمدن بشری ما دانشجویمان و اعضاء هیات علمی و احدیهای دانشگاه آزاد اسلامی متعهد می‌گردیم اصول زیر را در انجام فعالیت‌های پژوهشی مد نظر قرار داده و از آن تخطی نکنیم:

- ۱- اصل حقیقت‌جویی: در راستای پی‌جویی حقیقت و وفاداری به آن و دوری از هرگونه پنهان‌سازی حقیقت.
- ۲- اصل رعایت حقوق: التزام به رعایت کامل حقوق پژوهشگران و پژوهش‌یگان (انسان، حیوان، نبات) و سایر صاحبان حق.
- ۳- اصل مالکیت مادی و معنوی: تعهد به رعایت کامل حقوق مادی و معنوی دانشگاه و کلیه بکاران پژوهش.
- ۴- اصل رعایت منافع ملی: تعهد به رعایت مصالح ملی و در نظر گرفتن پیشبرد و توسعه کشور در کلیه مراحل پژوهش.
- ۵- اصل رعایت انصاف و امانت: تعهد به اجتناب از هرگونه جانب‌داری غیر علمی و حفاظت از اموال و تجهیزات و منابع در اختیار.
- ۶- اصل رازداری: تعهد به صیانت از اسرار و اطلاعات محرمانه افراد، سازمان و کشور و کلیه افراد و نهادیهای مرتبط با تحقیق.
- ۷- اصل احترام: تعهد به رعایت حریم با و حرمت با دیگران در انجام تحقیقات و رعایت جانب‌تقد و خودداری از هرگونه حرمت‌شکنی.
- ۸- اصل ترویج: تعهد به رواج دانش و اشاعه نتایج تحقیقات و انتقال آن به بکاران علمی و دانشجویمان به غیر از مواردی که منع قانونی دارد.
- ۹- اصل برائت: التزام به برائت‌جویی از هرگونه رفتار غیر حرفه‌ای و اعلام موضع نسبت به کسانی که حوزه علم و پژوهش را به‌شائبه‌های غیر علمی می‌آلیند.

دانشگاه آزاد اسلامی

واحد شهر قدس

دانشکده علوم انسانی گروه حقوق

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد

گرایش : حقوق خصوصی

عنوان :

فلسفه و مبانی اعاده دادرسی در آیین دادرسی مدنی

استاد راهنما :

دکتر کمال قبادی

استاد مشاور :

دکتر پژمان پیروزی

نگارش :

فوزیه صیادی

بهمن ماه ۱۳۹۵

صفحه تاییده هیات داوران (تصویب نامه)

دانشگاه آزاد اسلامی

واحد شهر قدس

دانشکده علوم انسانی

با یاری خداوند متعال جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد خانم فوزیه صیادی در رشته: حقوق خصوصی با عنوان: فلسفه و مبانی اعاده دادرسی در قانون آیین دادرسی مدنی حضور اساتید راهنما، مشاور و هیات داوران در تاریخ ۱۳۹۵/۱۱/۲۴ ساعت ۱۰ در محل سالن ساختمان ولایت طبقه اول برگزار و با کسب نمره ۱۷/۷۵ و درجه مورد تصویب قرار گرفت.

۱- استاد راهنما : دکتر کمال قبادی

۲- استاد مشاور: دکتر پژمان پیروزی

۳- استاد/ استادان داور : دکتر فریبا مشیرپور

۴- مدیر گروه آموزشی: دکتر علیرضا مظلوم رهنی

تقدیر و تشکر :

**از زحمات و راهنمایی های دلسوزانه و مشفقانه استاد گرانقدر
جناب دکتر کمال قبادی استاد راهنما**

و

**همچنین از ارشادات صبورانه و نقدهای مشفقانه استاد بزرگوار
جناب دکتر پژمان پیروزی که در مقام استاد مشاور
که جملگی زحمتهای زیادی را به جان خریدند تا این حقیر توانستم
با یاری خداوند پروژه پژوهشی خود را به پایان برسانم صمیمانه
قدردانی می نمایم و از درگاه احدیت بهروزی و سربلندی آنان را
خواستارم.**

تقدیم به :

پدر و مادرم که همواره دعای خیرشان بدرقه راه من و خانواده ام است

و

همسرم که همیشه مشوق و سنگ صبور من در ادامه تحصیل بودند

و

فرزندان دلبندم که سلامتی و سعادت آنها را از درگاه احدیت مسئلت

دارم.

چکیده	۱
مقدمه	۲
الف - بیان مسأله	۳
ب - اهمیت و ضرورت انجام تحقیق	۴
پ - مرور ادبیات و سوابق مربوطه	۵
ت - جنبه جدید بودن و نوآوری در تحقیق	۶
ث - اهداف مشخص تحقیق	۶
ج - سؤالات تحقیق	۶
ح - فرضیه‌های تحقیق	۷
خ - تعریف واژه‌ها و اصطلاحات فنی و تخصصی	۷
د - روش تحقیق	۸
ذ - ساختار تحقیق	۸
فصل اول : کلیات و مفاهیم شناسی	۹
مبحث اول : تعریف و تاریخچه اعاده دادرسی	۱۰

گفتار اول : تعریف اعاده دادرسی ۱۰

بند اول : تعریف اعاده دادرسی در حقوق ایران ۱۰

الف - تعریف لغوی ۱۱

ب- تعریف اصطلاحی ۱۱

بند دوم : تعریف اعاده دادرسی در حقوق خارجی ۱۲

گفتار دوم : تاریخچه اعاده دادرسی ۱۲

بند اول : نگاهی بر تاریخچه اعاده دادرسی در ایران ۱۲

الف - حقوق ایران باستان ۱۲

ب - فقه اسلامی ۱۳

ج - اعاده دادرسی در دوره معاصر ایران ۱۴

بند دوم : تاریخچه اعاده دادرسی در حقوق خارجی ۱۵

گفتار سوم : فلسفه و مبانی اعاده دادرسی ۱۷

بند اول : فلسفه اعاده دادرسی ۱۷

بند دوم : مبانی اعاده دادرسی ۱۹

مبحث دوم : مقایسه اعاده دادرسی با سایر طرق شکایت از آراء... ۲۲

گفتار اول : مقایسه اعاده دادرسی با طرق عادی شکایت از آراء..... ۲۲

بند اول : واخواهی ۲۳

بند دوم : تجدید نظر خواهی ۲۶

گفتار دوم : مقایسه اعاده دادرسی با طرق فوق العاده شکایت از آراء ۲۹

بند اول : فرجام خواهی ۲۹

بند دوم : اعتراض شخص ثالث ۳۱

فصل دوم : آرای قابل اعاده دادرسی ، شرایط و نحوه پذیرش ۳۴

مبحث اول : آرای قابل اعاده دادرسی ۳۵

گفتار اول : اعاده دادرسی نسبت به قرارها ۳۵

گفتار دوم : اعاده دادرسی نسبت به احکام ۳۸

بند اول : احکام قطعی یافته ۳۹

بند دوم : احکام قطعی الصدور ۴۰

بند سوم : احکام دیوان عالی کشور ۴۱

بند چهارم : احکام دیوان عدالت اداری ۴۳

بند پنجم : احکام دیوان محاسبات ۴۵

بند ششم : احکام مراجع قضایی استثنایی ۴۷

بند هفتم : احکام داوری ۴۸

بند هشتم : تصمیمات حسبی ۵۰

الف - حکم حجر و رفع آن ۵۱

- ب - حکم موت فرضی ۵۲
- ج - حکم تقسیم ترکه ۵۳
- د - رد درخواست حصر وراثت ۵۴
- ه - احکامی که فصل خصومت می کند ۵۴
- بند نهم : قراردادهای قضایی ۵۵
- بند دهم : احکام شورای حل اختلاف ۵۶
- مبحث دوم : جهات اعاده دادرسی ۵۹**
- گفتار اول : جهات قابل انتساب به قاضی ۶۲**
- بند اول : صدور حکم در موضوعی که مورد ادعا نبوده است ۶۲
- بند دوم : صدور حکم به بیشتر از خواسته ۶۵
- بند سوم : تضاد در مفاد حکم ۶۷
- بند چهارم : صدور احکام متضاد ۷۰
- گفتار دوم : جهات قابل انتساب به اصحاب دعوا ۷۶**
- بند اول : جعل و تقلب ۷۷
- بند دوم : اثبات جعلیت مستند حکم ۸۱
- بند سوم : بدست آمدن اسناد و مدارک ۸۶
- بند چهارم : اثبات اصالت سند ۸۸

گفتار سوم: رأی خلاف شرع بین ۸۹

فصل سوم: آیین و آثار اعاده دادرسی ۹۴

مبحث اول: شرایط پذیرش ۹۵

گفتار اول: مهلت درخواست ۹۵

بند اول: مهلت از تاریخ ابلاغ حکم ۹۶

بند دوم: مهلت از تاریخ کشف اسناد مکتوم ۹۷

بند سوم: عذرهای موجه تمدید مهلت ۹۸

گفتار دوم: اصحاب دعوا در اعاده دادرسی ۱۰۰

بند اول: خواهان ۱۰۱

الف - اصیل ۱۰۱

ب - قائم مقام وراث ۱۰۳

ج - قائم مقام موصی له در جزء مشاع از ترکه وصی ۱۰۳

د - انتقال گیرنده ۱۰۴

ه - طلبکار ۱۰۵

بند دوم: خواننده ۱۰۸

الف - اصیل ۱۰۸

ب - ثالث وارد یا مجلوب ۱۰۹

گفتار سوم: ترتیب و شیوه رسیدگی به درخواست اعاده دادرسی ۱۱۰

بند اول: ترتیب درخواست ۱۱۰

الف - در اعاده دادرسی اصلی ۱۱۱

ب - در اعاده دادرسی طاری ۱۱۳

بند دوم: شیوه رسیدگی به درخواست اعاده دادرسی ۱۱۵

مبحث دوم: آثار اعاده دادرسی ۱۲۱

گفتار اول: اثر تعلیقی و انتقالی ۱۲۱

بند اول: اثر تعلیقی ۱۲۱

الف - اثر تعلیقی بر اجرای حکم ۱۲۲

ب - اثر تعلیقی بر دادرسی اصلی ۱۲۴

بند دوم: اثر انتقالی ۱۲۵

گفتار دوم: اثر تشدید و تخفیف و اثر انسدادی ۱۲۶

بند اول: اثر تشدید و تخفیف ۱۲۶

بند دوم: اثر انسدادی ۱۲۷

الف - انسداد حکمی ۱۲۷

ب - انسداد فراغی ۱۲۷

گفتار سوم: اثر اعاده دادرسی نسبت به اشخاص ثالث ۱۲۸

نتیجه ۱۳۱

پیشهادات ۱۳۵

منابع و ماخذ ۱۳۷

علايم اختصاری

ق. ا. ج. ا. ا : قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران

ق. ا. د. م : قانون آیین دادرسی مدنی.

ق. م : قانون مدنی

ق. ا. د. ک : قانون آیین دادرسی کیفری

ق. ت. : قانون تجارت

ق. د. ع. ا : قانون دیوان عدالت اداری

ق. ا. ا. م : قانون اجرای احکام مدنی

ق. ا. م. ۱۸. ا. ق. ت. د. ع. ا : قانون اصلاح ماده ۱۸ اصلاحی قانون تشکیل دادگاههای

عمومی و انقلاب

نک : نگاه کنید به یا رجوع کنید به

چکیده

هدف سیستم قضایی اجرای عدالت است اما نظم قضایی نیز از اهمیت بالایی برخوردار است. حفظ نظم در سیستم قضایی طریقت دارد و آنچه موضوعیت دارد عدالت است. اجرای عدالت اقتضاء دارد که احکام ناعادلانه مورد تصحیح قرار گیرند اما اقتضای نظم قضایی اعتبار امر مختوم است که گاه منجر به پذیرش و قطعیت احکام ناعادلانه می شود. نهاد اعاده دادرسی ابتکاری است در جهت رسیدگی مجدد ماهیتی به احکام قطعی مراجع قضایی دادگستری است که مبتنی بر اشتباهات قضایی صادر شده اند. اعاده دادرسی خلاف نظم قضایی است و اعتبار امر مختوم را نقض می کند اما دغدغه عدالت قضایی قانونگذار است. از طرق فوق العاده شکایت از احکام است و تجویز آن در واقع تلفیقی بین اعتبار احکام دادگاه ها و سازگاری حکم با واقعیت های بیرونی و اجرای عدالت است. اصولاً تا شیوه عادی شکایت از احکام میسر باشد اعاده دادرسی ناممکن است. جهات اعاده دادرسی یا منتسب به قاضی است یا اصحاب دعوا. اعاده دادرسی مبتنی بر اصل عدالت قضایی است نه استثنایی بر نظم قضایی تا تفسیر مضیق شود. با وجود پذیرش این نهاد از سوی قانونگذار، همچنان نظم قضایی و دادرسی مقدم تر است زیرا جهات اعاده دادرسی بسیار محدود است. قاضی تنها مجاز است به جهتی که درخواست کننده تصریح نموده رسیدگی کند. امکان طرح دعاوی طاری در اعاده دادرسی وجود ندارد. در اعاده دادرسی به جهت صدور احکام متضاد تنها حکم موخر نقض می شود. براساس فلسفه و مبانی اعاده دادرسی جهات آن باید گسترش یابد.

واژه های کلیدی : اعاده دادرسی، نظم قضایی، عدالت قضایی، طرق فوق العاده شکایت

مقدمه

نام دستگاه قضا و دادرسی با عدالت گره خورده است. فرشته عدالت همیشه بر سر در دیوان های دادرسی مأوا گزیده است. با شنیدن واژه قضا و دادرسی آنچه پیش از هر مفهوم دیگری در ذهن مجسم می شود عدالت است. هدف دستگاه قضا اجرای عدالت و به طرق اولی یکی از وظایف حساس و بنیادین حکومت ها در طول تاریخ اجرا و گسترش عدالت در مفهوم عام است. اما پیچیدگی های جوامع بشری و تنوع و گوناگونی ارتباطات در کنار گستردگی جمعیت ها و عریض و طویل شدن دستگاه قضا و افزایش دعاوی قانونگذار را به فکر مصلحت دیگری انداخته که این مصلحت همانا حفظ نظم قضایی و نقطه پایان گذاشتن بر دادرسی و حصول نهایی شدن آراست. به بیان دیگر فصل دعوا امر اجرای عدالت را دچار تضییق نموده و دستگاه قضا در کشمکش بین اجرای عدالت و حفظ نظم قضایی است. اعتبار امر مختوم نیز از این ایده نشات گرفته است. سیستم قضایی کشورها طیفی از شدت و ضعف این اهداف قضایی و هر کدام از نهادهای قضایی در جهت اجرای یکی از این اهداف است به عنوان مثال فرجام خواهی در جهت حفظ نظم قضایی بنا شده است. هم چنین است مهلت های قضایی که در قانون آیین دادرسی مدنی و کیفری و ... پیش بینی شده است. در مقابل به نظر می رسد که اعاده دادرسی مبتنی بر اجرای عدالت است و دغدغه این نهاد تضمین اجرای عدالت قضایی است. لذا اعاده دادرسی را باید با این دیدگاه مورد مطالعه و بررسی قرار داد و حتی قانونگذار با مد نظر قرار دادن این هدف نهاد اعاده دادرسی را سامان دهی نموده و آیین رسیدگی و درخواست آنرا چینش کرد. اعاده دادرسی به عنوان یک نهاد و یک پروسه و یک شیوه در اعتراض به آراء قضایی در پی اجرای عدالت مقنن است به سبب دغدغه عدالت شیوه ای از دادرسی را مورد تقنین قرار داده است. دغدغه عدالتی را دارد که احتمال می دهد در دادرسی های قبلی قربانی شده باشد. اما از طرفی

دغدغه حفظ نظم قضایی را نیز دارد. به اعتبار مرجع رسیدگی طرق شکایت از رأی به "اصلاحی" و "عدولی" تقسیم می شود. اگر شکایت از رأی نزد مرجع عالی و یا مرجعی غیر از صادرکننده رأی صادر شود این رسیدگی اصلاحی است مانند تجدیدنظر، فرجام و اگر شکایت نزد همان مرجعی مطرح شود که رأی مورد شکایت را صادر نموده این رسیدگی عدولی است مانند واخواهی، اعاده دادرسی و اعتراض شخص ثالث. بنابراین اعاده دادرسی نیز یکی از طرق عدولی اعتراض با آراء می باشد.

الف - بیان مسأله

اعاده در لغت به معنی برگردانیدن و از نو آغاز کردن است. دادرسی عبارت است از مرحله ای از قضاوت است که طی آن دادگاه در مدافعات و دلایل طرفین نظر کرده، جهات و مستندات و مبانی تصمیم خود را جمع آوری و مرتب کرده، زمینه قطع و فصل دعوی را فراهم و به اصطلاح پرونده را برای صدور رأی آماده نماید. این مرحله بلافاصله پس از ابلاغ دادخواست شروع و تا هنگامی که دادرسان آماده حکم می شوند ادامه دارد. بنابراین اعاده دادرسی راهی برای بازگشت برای همان دادگاهی است که دادرسی نموده است به منظور عدول از رأیی که آن دادگاه سابقاً در خصوص موضوع صادر کرده است. از دیگر سو به اعتبار مرجع رسیدگی طرق شکایت از رأی به اصلاحی و عدولی تقسیم می شود. شکایت از رأی اگر نزد مرجع عالی و یا مرجعی غیر از مرجع صادر کننده رأی مطرح شود اصلاحی است و اگر شکایت فرد نزد همان مرجعی مطرح شود که رأی مورد شکایت را صادر نموده عدولی است به این اعتبار اعاده دادرسی را از طرق عدولی شکایت از رأی نامیده اند. از منظری دیگر شکایت از رأی را به طرق عادی و فوق العاده نیز تقسیم می شود. در این تقسیم بندی اعاده

دادرسی از طرق فوق العاده شکایت از رأی است. منشأ مقررات اعاده دادرسی در حقوق روم بوده که به نام ^۱ معروف است که به آن پیشنهاد رفع اشتباه می گفتند نتیجه اینکه اعاده دادرسی یک طریق فوق العاده و عدولی برای طرفین دعوا در مقابل آرای است که از اعتبار امر مختومه (قضاوت شده) برخوردار بوده است. اما در این میان تناقضی وجود دارد. زیرا غایت مطلوب در دادرسی قضاوت عادلانه و حل و فصل اختلافات به نحوی که نتیجه دادرسی قضاوت همیشه با حقیقت موافق باشد. از لوازم این هدف این است که راه شکایت از آراء ناروا به اصحاب دعوا مفتوح باشد اما نفع عموم در این است که رسیدگی به دعوا پایانی داشته باشد و پس از قطعیت حکم طرح دوباره آن ممکن نباشد. در این جا باید ناچار به مصلحت اندیشی و رجحان مصلحت ها شد و اعاده دادرسی از نتایج این مصلحت اندیشی ها است.

ب - اهمیت و ضرورت انجام تحقیق

نظر به اینکه موضوع اعاده دادرسی برای دقت نظر در آراء و توجه به ادله و محتوای پرونده متشکله در محاکم دادگستری باعث استیفای حقوق حقه زیان دیدگان و در نهایت حصول عدالت می شود و به علت اهمیت موضوع در بین اهالی فن و حقوقدانان اختلاف نظر وجود دارد. علی رغم اینکه در قانون بدان توجه ویژه شده است لکن در صدور آرای قضایی و نیز آراء وحدت رویه وجود اختلاف اجتناب ناپذیر شده است. اگر اعاده دادرسی به عنوان طرق عدولی از احکام راهی در جهت اصلاح اشتباهات قضایی و رسیدن به عدل و انصاف است چرا باید به عنوان روشی فوق العاده و استثنائی مطرح

^۱ - Restitutio integrom

باشد و نه طرق عادی. حق دادرسی عادلانه ایجاب می کند که جهات اعاده دادرسی توسعه یابد. به عبارت دیگر چون این شیوه استثنائی است تفسیر مضیق و محدود شده است تنها بر موارد منصوص، قابل تحقق و انطباق است و نمی توان بر اساس قیاس آن را بر مورد مشابه تسری داد و رویه محاکم و آراء وحدت رویه قضایی در قالب موارد نیز همین موضوع را تأیید می نماید. با تبیین فلسفه و مبانی اعاده دادرسی می توان منطبق با فلسفه اعاده دادرسی شمولیت آن را توسعه داد و آن را به موارد مشابه تسری و از موارد تحقق اعاده دادرسی دانست.

پ - مرور ادبیات و سوابق مربوطه

در این خصوص عناوین تحقیقی وجود دارد که شبیه به موضوع بوده ولی همانند موضوع نیست. موضوعاتی که شبیه بودند از قبیل :

۱ - اعاده دادرسی مدنی در آیین دادرسی مدنی ایران و فرانسه (علی عباس حیاتی)

تهران، ۱۳۸۳

۲ - مقایسه جهات تجدید نظر خواهی و جهات واخواهی و جهات اعاده دادرسی در

آیین دادرسی مدنی (علی هاشمی) ، قم ، ۱۳۹۱

۳ - جهات اعاده دادرسی در قانون آیین دادرسی مدنی (فرشید فرهنگی)، تهران، ۱۳۸۷

۴ - اعاده دادرسی ، آرای داوری (عباسعلی پورسیدی) ، نراق ، ۱۳۹۱

۵ - نقد رویکرد نظام دادرسی مدنی ایران نسبت به اعاده دادرسی (زهرا مختاری) ،

تهران ، ۱۳۸۷

۶ - اعاده دادرسی (مبانی نظری و رویکرد نظام کیفری ایران) (ایرج بانی لاشکی) ،

مازندران ، ۱۳۹۲